

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาสภาพการจัดการเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร เครือข่าย อินเทอร์เน็ต งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

1. ความหมายของเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา
2. ความสำคัญของเทคโนโลยีต่อการบริหารจัดการศึกษา
3. ความหมายและความสัมพันธ์ของการบริหารและการจัดการ
4. หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการจัดการ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

นักวิชาการได้ให้ความหมายของเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ซึ่งสามารถประมวลส่วนที่สำคัญ นำเสนอได้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543:3-6) ได้กล่าวถึงความหมายของเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาตามนัยของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวดที่ 9 ใน www.onec.go.th (2548) ดังนี้

การศึกษา หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความรู้ความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้สึก การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้าง จรรโลง ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่าง ต่อเนื่องตลอดชีวิต

เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เป็นระบบการประยุกต์ผลิตผลทางวิทยาศาสตร์ และวิศวกรรม ผสมผสานกับหลักทางสังคมวิทยา และมนุษยวิทยา มาใช้ในการศึกษาเพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยครอบคลุมการจัดและออกแบบระบบพฤติกรรม เทคนิควิธีการ การสื่อสาร การจัดสภาพแวดล้อม การจัดการเรียนการสอน และการประเมินเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ในที่นี้จะมี

ความหมายครอบคลุมการผลิต การใช้ การพัฒนาสื่อสารมวลชน (ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์) เทคโนโลยีสารสนเทศ (คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต มัลติมีเดีย) และโทรคมนาคม (โทรศัพท์ เครือข่ายโทรคมนาคม การสื่อสารอื่นๆ)เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้ตามความต้องการของผู้เรียนในทุกเวลาและสถานที่

พงษ์ศักดิ์ สิละวัฒนพันธุ์ (2548) ได้กล่าวถึงความหมายของเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกับเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ใน www.benjama.ac.th ไว้ว่า

เทคโนโลยี หมายถึง การนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

การศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ ความจรรโลง ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจาก การจัดสภาพแวดล้อมสังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุน ให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เป็นการประยุกต์เอาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน

สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (2546 : 6) ได้ให้ความหมายของเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาไว้ว่า “ การประยุกต์ผลผลิตทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ วัสดุ และผลผลิตทางวิศวกรรม คือ อุปกรณ์ โดยใช้วิธีการที่เหมาะสม เช่น เลือกวัสดุอุปกรณ์ให้เหมาะสมกับเนื้อหาและผู้เรียนเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการศึกษาให้สูงขึ้น ” ในขณะที่ กิตานันท์ มลิทอง (2536 : 5) ได้กล่าวถึง คำว่า เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา หรือบางท่านอาจเรียกว่า เทคโนโลยีทางการศึกษา หรือเทคโนโลยีการศึกษา เป็นคำที่มีความหมายเดียวกัน คือมาจากภาษาอังกฤษ Education Technology และได้ให้ความหมายโดยสรุปของเทคโนโลยีการศึกษาไว้ว่า “เทคโนโลยีการศึกษาเป็นการประยุกต์นำเอาบุคคล องค์การ กระบวนการและผลผลิตของเทคโนโลยีทางด้านวัสดุ อุปกรณ์ เทคนิควิธีการ รวมถึงหลักการทางด้านจิตวิทยามาใช้เพื่อช่วยแก้ปัญหาด้านการจัดการ การบริหาร และการปรับปรุงด้านการเรียนการสอน”

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาเป็นการประยุกต์เอาเทคนิค วิธีการ แนวความคิด วัสดุ อุปกรณ์ และสิ่งต่างๆ อันสืบเนื่องมาจากเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา นอกจากนี้แล้ว อาจเกี่ยวข้องถึงบุคคลและองค์กรต่างๆ โดยเป็นกระบวนการที่มีการประยุกต์เอาสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นมาใช้ในการวางแผน วิเคราะห์ปัญหา และแก้ปัญหาทางการศึกษา

ความสำคัญของเทคโนโลยีที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษา

มีนักวิชาการกล่าวถึงความสำคัญของเทคโนโลยีที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาไว้หลากหลายทรรศนะ ดังนี้

ภาสกร เรืองรอง(2548) ได้กล่าวถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวดที่ 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาใน <http://ThaiWBI.com> ไว้ว่า

จะเห็นได้ว่าปัจจุบัน ICT ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันเราและเกี่ยวข้องกับระบบงานต่างๆ มากมาย ทั้งในทางตรงและทางอ้อม แต่ในที่นี้จะขอกล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลให้ ICT เข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรง คือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยเฉพาะหมวดที่ 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ดังนี้

มาตรา 63 รัฐต้องจัดสรรคลื่นความถี่ สื่อตัวนำและโครงสร้างพื้นฐานอื่นที่จำเป็นต่อการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคมและการสื่อสารในรูปอื่นเพื่อใช้ประโยชน์สำหรับการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย การทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมตามความจำเป็น

มาตรา 64 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตและพัฒนาแบบเรียน ตำราหนังสือทางวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์อื่น วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้มีความรู้ความสามารถและทักษะในการผลิต รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

มาตรา 65 ให้มีการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านผู้ผลิต และผู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการผลิตรวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีคุณภาพและประสิทธิภาพ

มาตรา 66 ผู้เรียนมีสิทธิ์ได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เพื่อการศึกษาในโอกาสแรกที่ได้ทำ เพื่อให้มีความรู้ และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตัวเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

มาตรา 67 รัฐต้องส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนา การผลิตและการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้เกิดการใช้ที่คุ้มค่าและเหมาะสมกับกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย

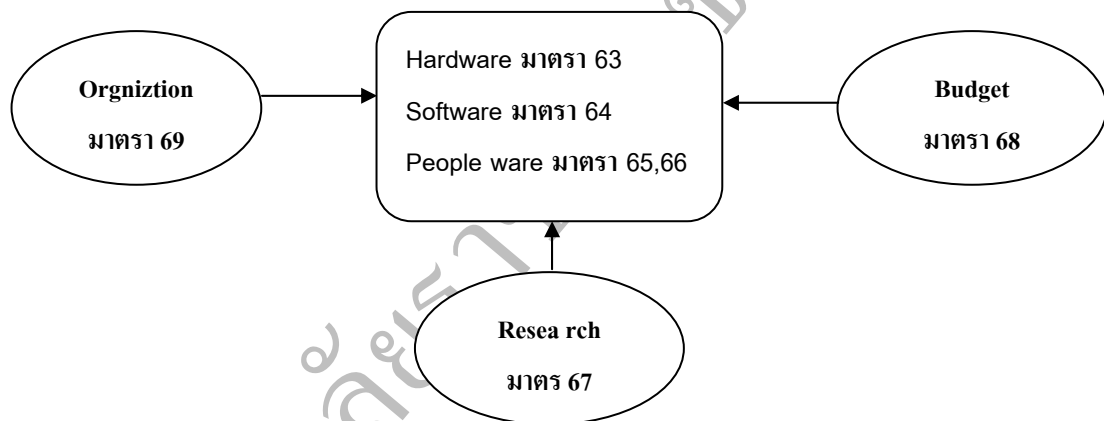
มาตรา 68 ให้มีการระดมทุน เพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาจากเงินอุดหนุนของรัฐ ค่าสัมปทาน และผลกำไรที่ได้จากการดำเนินกิจการด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรประชาชน

รวมทั้งให้มีการลดอัตราค่าบริการเป็นพิเศษในการใช้เทคโนโลยีดังกล่าว เพื่อการพัฒนาคนและสังคม หลักเกณฑ์และวิธีจัดสรรเงินกองทุนในกฎกระทรวง

มาตรา 69 รัฐต้องจัดให้มีหน่วยงานกลางทำหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนส่งเสริมและประสานการวิจัย การพัฒนาและการใช้ รวมทั้งคุณภาพและประสิทธิภาพของการผลิตและการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติหมวดที่ 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาข้างต้น หากเราสังเกตให้ดีแล้ว พระราชบัญญัตินี้จะคล้ายคลึงกับนโยบาย ICT ภาครัฐ ดังนั้นจึงขออธิบายในลักษณะแผนภาพนี้

ภาพที่ 2 แผนภูมิรูปภาพเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

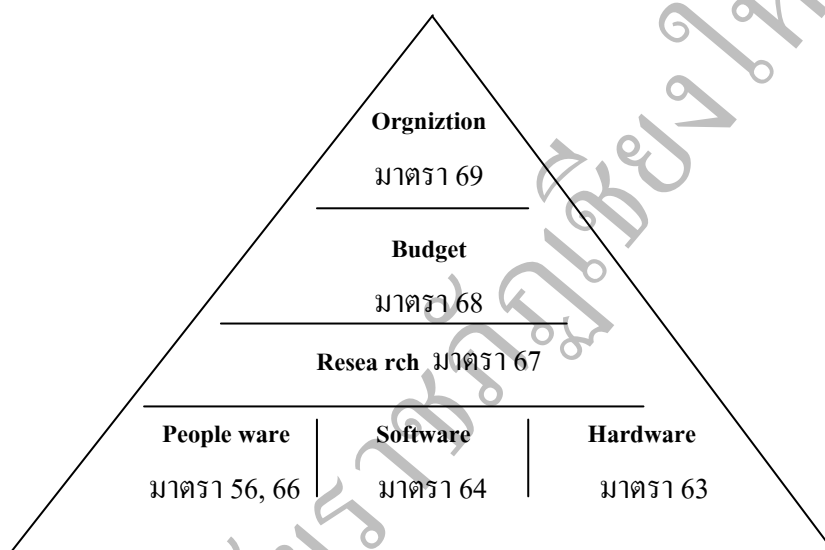
ที่มา : ภาสกร เรืองรอง (2548) <http://ThaiWBI.com>

จากภาพข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติจะเน้นไปที่ Hardware มาตราที่ 63 โครงข่ายวิทยุโทรทัศน์ อุปกรณ์และเครื่องมือเพื่อการผลิตสื่อการสอน Software มาตราที่ 64 คือการผลิตชุดสื่อการสอน โดยสนับสนุนให้มีการพัฒนาสื่อการสอนอย่างเสรีโดยมิให้มีการผูกขาดเหมือนในปัจจุบัน และ People ware มาตราที่ 65 และ 66 บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับสื่อการสอน อย่างไรก็ตามการจัดหาเครือข่ายเครื่องมืออุปกรณ์ เพื่อการผลิตและพัฒนาสื่อการเรียนการสอน และการฝึกทักษะการจำเป็นต้องมิงงบประมาณ Budget มาตรา 68 มารองรับ โดยรัฐจะต้องจัดหางบประมาณ จัดตั้งกองทุนเพื่อระบบดังกล่าวดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีหน่วยงานรองรับ Organization มาตรา 69

การที่จะบริหารจัดการระบบ งบประมาณ ตลอดจนการออกแบบผลิตและพัฒนาสื่อรวมทั้งการจัดสรรเครื่องมือ อุปกรณ์และบุคลากรนั้น จะต้องอยู่ภายใต้งานวิจัย มาตรา 67 ซึ่งงานวิจัยจะ

เป็นคำตอบสำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างดีมาก งานวิจัย อาทิ การศึกษาความต้องการและความพร้อม การพัฒนาระบบบริหารการผลิต เป็นต้น

ภาพที่ 3 พีระมิดแสดงความสัมพันธ์ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติหมวดที่ 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

ที่มา : ภาสกร เรืองรอง (2548) <http://ThaiWBI.com>

จากข้อสรุปข้างต้นเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวดที่ 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เราสามารถนำมาเขียนเป็นพีระมิดเพื่อแสดงและลำดับความสำคัญได้ ดังนั้นจากภาพจะเห็นได้ว่ามาตราที่ 69 จะอยู่สูงสุดของพีระมิด ซึ่งเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโดยรัฐจะต้องจัดให้มีหน่วยงานกลางเพื่อดำเนินการบริหารจัดการเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และการบริหารจัดการนี้นับว่าสำคัญมากเมื่อเราเริ่มดำเนินการ เราจำเป็นต้องเริ่มที่การบริหารจัดการก่อน และเมื่อได้ข้อสรุปของการจัดการแล้ว เราก็พร้อมที่จะดำเนินงาน

การดำเนินงานด้านเทคโนโลยีเพื่อศึกษานี้ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับเครื่องมือ อุปกรณ์ สื่อ กระบวนการต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้งบประมาณมากและในมาตราที่ 68 นี้ กำหนดให้มีการระดมทุนเพื่อรองรับการเตรียมการ การพัฒนา และงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

ส่วนใหญ่แล้วงานด้านเทคโนโลยีเพื่อศึกษามักจะเกี่ยวข้องกับการผลิตและพัฒนาสื่อการสอน ดังนั้นเพื่อให้การผลิต การพัฒนา การประเมิน และการจัดการสื่อการสอน เป็นไปได้โดย

อยู่บนพื้นฐานของการแก้ไขปัญหาการศึกษาที่แท้จริงนั้น ในมาตราที่ 67 จึงกำหนดให้รัฐส่งเสริมให้มีการวิจัย พัฒนา ติดตาม และประเมินงานด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (2546 : 3-6) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเทคโนโลยีที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษา ดังนี้คือ ในวงการบริหารงานต่าง ๆ โดยเฉพาะในวงการบริหารธุรกิจ ซึ่งมีการแข่งขันกันสูง ได้นำเอานวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารกันเป็นอันมากเพื่อให้การบริหารมีประสิทธิภาพสูง ประหยัดสุดและได้ประสิทธิผลสูงสุด ผู้บริหารยุคใหม่ทุกระดับจึงนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้กันอย่างแพร่หลาย เช่น ผู้บริหารระดับสูงในองค์กรจะนำสารสนเทศที่แสดงภาพรวมของการดำเนินงาน ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับสิ่งแวดล้อม สรุปปัญหาและแนวทางแก้ไข มาใช้เพื่อประกอบการแก้ปัญหาและการตัดสินใจกำหนดกลยุทธ์ขององค์กร ส่วนผู้บริหารระดับกลางจะนำสารสนเทศที่ประมวลผลงานประจำปี มาใช้จัดทำแผนงบประมาณ และกำหนดแผนการดำเนินงานของหน่วยงาน สำหรับผู้บริหารงานระดับต้นจะใช้เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยในการควบคุมการปฏิบัติงาน เป็นต้น

ปัจจุบัน ผู้บริหารในวงการศึกษา ได้นำนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการศึกษากันมากขึ้น อาทิ

1. การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการตัดสินใจ การตัดสินใจที่ดีจะต้องรวดเร็ว และไม่ผิดพลาด และการตัดสินใจที่รวดเร็วและไม่ผิดพลาดนั้นจำเป็นต้องมีข้อมูลสารสนเทศที่เป็นปัจจุบัน ไม่ล้าสมัย มีจำนวนมากเพียงพอและสามารถนำมาใช้ได้ง่ายและรวดเร็ว ซึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศจะช่วยให้เรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี ระบบสารสนเทศที่ผู้บริหารนำมาใช้ช่วยในการตัดสินใจมีดังนี้

- 1.1 ระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหาร (Executive Information Systems) หรือ “EIS” ในบางครั้งอาจเรียกว่า “ระบบสนับสนุนผู้บริหาร” (Executive Support System) หรือ “ESS” ระบบ EIS เป็นระบบที่ออกแบบและพัฒนาขึ้นมาเพื่อจัดเตรียมสารสนเทศที่เหมาะสมในการตัดสินใจของผู้บริหารระดับสูง ช่วยให้ผู้บริหารสามารถทำความเข้าใจปัญหาอย่างชัดเจน และสามารถตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

- 1.2 ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision Support Systems) หรือ DSS ระบบ DSS เป็นระบบที่ออกแบบและพัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้สนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหารระดับกลาง ระบบ DSS จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจของผู้บริหารแต่จะไม่ทำการตัดสินใจแทนผู้บริหาร โดยประมวลผลและนำเสนอข้อมูลที่สำคัญต่อการตัดสินใจ ตลอดจนประเมินทางเลือกที่เหมาะสมภายใต้ข้อจำกัดของแต่ละสถานการณ์ เพื่อให้ผู้บริหารใช้สติปัญญา เหตุผล ประสบการณ์ และ

ความคิดสร้างสรรค์ของตนวิเคราะห์และเปรียบเทียบทางเลือกให้สอดคล้องกับปัญหาหรือสถานการณ์นั้น ๆ

2. การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารทางไกล มีการนำสื่อหลาย ๆ อย่าง เช่น โทรศัพท์มือถือ โทรสาร วิทยุ โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ และเครื่องมือสื่อสารโทรคมนาคม มาใช้ในการติดต่อสื่อสารและการบริหารทางไกลได้สะดวกรวดเร็ว ประหยัดเวลา ค่าใช้จ่ายเป็นอันมาก ถึงแม้จะอยู่ไกลกันก็สามารถทำงานร่วมกัน ประชุมร่วมกันได้โดยใช้ Teleconference เป็นต้น

3. การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา ปัจจุบันสถานศึกษาหลายแห่งพัฒนาระบบสารสนเทศ เพื่อใช้ในการบริหารงานด้านต่าง ๆ ทั้งการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานกิจการนักเรียน การบริหารงานบุคลากร การบริหารงานธุรการ การเงิน พัสดุ ครุภัณฑ์ การบริหารงานอาคารสถานที่และการบริหารงานชุมชน

4. การสร้างเครือข่ายข้อมูล (Network) ด้วยระบบสารสนเทศ เครือข่ายนี้จะช่วยพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยเป็นอันมาก ปัจจุบันมีโครงการเครือข่ายคอมพิวเตอร์ โรงเรียนมัธยมศึกษา (School Net) ซึ่งเป็นโครงการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศโครงการหนึ่งในหลายโครงการที่เกิดขึ้นตามพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ ได้นำแนวพระราชดำริมาดำเนินการร่วมกับหน่วยงานและสถานศึกษาในสังกัดกรมสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

4.1 เพื่อให้โรงเรียนทั่วประเทศได้มี และได้ใช้ประโยชน์จากเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศในการศึกษาและเรียนรู้

4.2 เพื่อให้โรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และเครือข่ายข้อมูลระหว่างกลุ่มโรงเรียน

4.3 เพื่อให้โรงเรียนสามารถแลกเปลี่ยนเอกสาร สื่อการสอน และดัชนีห้องสมุดระหว่างโรงเรียน

4.4 เพื่อช่วยให้ผู้ใช้ในระดับโรงเรียนได้เข้าถึงศูนย์ข้อมูลต่าง ๆ และห้องสมุดอินเทอร์เน็ต

4.5 เพื่อให้ครูอาจารย์สามารถติดต่อกับครูอาจารย์ในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ทั้งในและต่างประเทศ

โครงการนี้จัดขึ้น เพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี เมื่อปี พ.ศ. 2539 ต่อไปจะขยายวงกว้างขึ้นให้ครอบคลุมสถานศึกษาทุกระดับ ซึ่งเครือข่ายนี้จะเป็เครือข่ายหลักเครือข่ายหนึ่งในเครือข่ายกระทรวงศึกษาธิการและ

ต่อไปจะมอบให้ ศูนย์สารสนเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการดูแลเครือข่ายนี้ เมื่อระบบเครื่องคอมพิวเตอร์และเครือข่ายของกระทรวงศึกษาธิการ มีศักยภาพและมีความสมบูรณ์เพียงพอ

5. การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการศึกษา ในปัจจุบันผู้บริหารหน่วยงานทางการศึกษานำนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการศึกษาเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้หลายอย่าง อาทิ

5.1 อินเทอร์เน็ต (Internet) เพื่อใช้ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล ข่าวสารทางวิชาการ และอื่น ๆ จากที่ต่าง ๆ เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

5.2 จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Mail หรือ E – Mail) เพื่อใช้รับส่งข่าวสารข้อมูล รูปภาพ และส่งงานให้ครู อาจารย์ตรวจ

5.3 การจัดทำ Website ของสถานศึกษา เพื่อการแพร่ข่าวสารของสถานศึกษา เป็นการประชาสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับผู้ที่เกี่ยวข้อง และบุคคลทั่วไป

5.4 การใช้โปรแกรม SPSS เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูอาจารย์ การทำวิจัยสถาบันของฝ่ายบริหารและอื่น ๆ

5.5 การทำ PowerPoint เพื่อใช้ในการเรียนการสอนของครูอาจารย์ และใช้เสนอผลงานของผู้บริหารสถานศึกษา

5.6 คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer Assisted Instruction หรือ CAI) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองจากบทเรียนสำเร็จรูปในคอมพิวเตอร์

5.7 การเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Learning) หรือที่เรียกว่า E – Learning เป็นการเรียนทางไกลที่ผู้เรียนสามารถโต้ตอบกับผู้สอนได้ โดยอาศัยเครือข่ายอินเทอร์เน็ต จึงช่วยให้เรียนรู้ได้โดยไม่มีข้อจำกัดของเวลา ระยะทางและสถานที่ โดยผู้เรียนสามารถที่จะเรียนรู้ได้ตลอดเวลา จึงตอบสนองศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

5.8 ห้องเรียนอัจฉริยะ (Electronic Classroom หรือ E-Classroom) เป็นการจากระบบบริหารจัดการห้องเรียนที่ใช้การเรียนการสอนแบบ On – line และ ปฏิสัมพันธ์ (Interactive) สามารถควบคุมและตรวจสอบกิจกรรมของนักเรียนได้โดยตรงจากเครื่องคอมพิวเตอร์ของครูแบบ read time

5.9 หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) และ ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ (E-Library) เพื่อเสริมการเรียนการสอนและให้บริการค้นคว้าหาความรู้แก่นักเรียน ครู และประชาชนทั่วไป

5.10 การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หรือ “ICT” (Information and Communication Technologies) เพื่อพัฒนาการศึกษาปัจจุบันประเทศไทยโดยกระทรวงศึกษาธิการ มีนโยบายสำคัญที่จะนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มาใช้ เพื่อพัฒนาการศึกษาในทุกด้าน

โดยเฉพาะการช่วยพัฒนาครูอาจารย์ การช่วยให้เด็กและเยาวชนได้เข้าถึงแหล่งความรู้และได้เรียนอย่างทัดเทียมกัน ตลอดจนการพัฒนาระบบบริหารจัดการให้จับใจมีประสิทธิภาพสูงสุด

จากนโยบายดังกล่าว จึงได้นำมาทำแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร เพื่อการศึกษาแห่งชาติ (National ICT for Education Masterplan) นอกจากนี้ อธิปไตย คลีสุนทร (อำนวยการในสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2546 : 7) ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการได้สรุปแผนแม่บทไว้ในบทความเรื่อง “แผนหลักใช้ ICT เพื่อพัฒนาการศึกษา : ความฝันที่ไปถึงได้” ดังนี้

แผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร เพื่อการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2547 – 2549) ที่จัดทำโดยผู้ทรงคุณวุฒิจากส่วนราชการและภาคเอกชนภายนอกที่เกี่ยวข้องและผู้แทนระดับ CIO (Chief Information Officer) ของแต่ละกรมของกระทรวงศึกษาธิการ มีรายละเอียด ขั้นตอน วิธีการทำงานชัดเจนมาก แต่ในที่นี้ขอกล่าวเฉพาะยุทธศาสตร์ 4 ประการ ที่แผนหลักนี้ระบุไว้ เพื่อไปสู่ความสำเร็จ คือ

1. การใช้ ICT เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้
2. การใช้ ICT เพื่อการบริหารและบริการทางการศึกษา
3. การผลิตและการพัฒนาบุคลากร
4. การกระจายโครงสร้างพื้นฐาน ICT เพื่อการศึกษา

อรุณ จันทรวานิช (2544 : 8) ได้กล่าวถึง แผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศของกระทรวงศึกษาไว้ 8 ประการ คือ

1. เร่งรัด พัฒนา ระบบและสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาในการเสริมสร้างคุณภาพ ประสิทธิภาพการเรียนการสอน และการเรียนรู้
2. เร่งรัด พัฒนาระบบและสื่อเทคโนโลยีสื่อสารสนเทศเพื่อทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและการกีฬา
3. เร่งรัด พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารและการจัดการตามภารกิจหลัก
4. เร่งรัด ส่งเสริม สนับสนุน การจัดทำระบบ เครือข่าย และเครื่องคอมพิวเตอร์ ครอบคลุมหน่วยงานทุกระดับอย่างทั่วถึงและเพียงพอ
5. เร่งรัด ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในการใช้และการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศให้สอดคล้องและตอบสนองภารกิจหลัก
6. จัดให้มีองค์กรหรือส่วนงานหรือบุคคลกำกับดูแลด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในทุกระดับให้สอดคล้องเป็นระบบ

7. จัดให้มีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อบริการประชาชนในด้านการเรียนรู้ ข่าวสาร และข้อมูลด้าน การศึกษา การศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และการกีฬา

8. ส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนางานในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาในการ พัฒนาองค์ความรู้

จากทฤษฎีของนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของเทคโนโลยีที่มีต่อการ บริหารจัดการศึกษาไว้หลากหลาย อาจสรุปได้ว่าเทคโนโลยีนั้นมีความสำคัญต่อการบริหารจัดการ การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวดที่ 9 เทคโนโลยีเพื่อ การศึกษา และกระทรวงศึกษาธิการก็ได้มีโครงการ SchoolNet และแผนแม่บทเทคโนโลยี สารสนเทศที่ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับชาติจนถึงระดับสถานศึกษา รวมทั้งนำมาใช้ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

ความหมายและความสัมพันธ์ของการบริหารและการจัดการ

นักวิชาการ หลายท่านได้ให้ความหมายของการบริหารและการจัดการไว้ ดังนี้

ความหมายของการบริหาร(Administration) มีดังนี้

Heady (1979 : 2) ให้ทฤษฎีว่าการบริหารถือเป็นเรื่องที่สำคัญที่กำหนดการ ดำเนินงานในการแสวงหาความรู้อย่างมีเป้าหมาย Hays และ Blanchard (1972 : 3) ให้ความหมาย ของการบริหารว่าเป็นการทำงานที่ใหบุคคลากรหรือกลุ่มคนดำเนินการ ให้สำเร็จตามเป้าหมายของ องค์กร Simon, Smithberg และ Thomson (1950 : 3) ให้ความหมายของการบริหารว่าเป็นกิจกรรม ของกลุ่มคนที่ร่วมกันทำงานทรัพยากร เพื่อสำเร็จตามความต้องการที่กำหนดไว้ วิจิตร ศรีสอาน (2536 :19) ให้ความหมายของการบริหารว่าเป็นกิจกรรมของกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมมือ กันทำกิจกรรม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันโดยใช้กระบวนการ และทรัพยากรที่เหมาะสม

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า การบริหาร เป็นการทำงานที่บุคคลากร หรือกลุ่มบุคคลากรร่วมกันดำเนิน กิจกรรมให้สำเร็จตามเป้าหมายที่องค์กรกำหนดไว้

ความหมายของการจัดการ (MANAGEMENT) มีดังนี้

Boone และ Kurt (1992 : 4) ให้ความหมายของการจัดการว่า เป็นการใช้ประชาชน หรือทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินการสำเร็จตามเป้าหมาย Daughtrey and Ricks (1989 : 12) ให้ ความหมายของการจัดการว่า เป็นกระบวนการที่กระทำให้เป้าหมายประสบความสำเร็จโดยให้ บุคลากรกระทำ Lewis (1983 : 4) ให้ความหมาย ของการจัดการว่าเป็นศิลปะที่นำเอาสิ่งต่างๆโดยให้ บุคลากรเป็นผู้กระทำ Dale(1965 : 4) ให้ความหมายของการจัดการว่า เป็นการใช้อย่างต่างๆ ดำเนินการผ่านบุคลากรอื่นๆ จะเห็นได้ว่าการจัดการเป็นกิจกรรมหรือกระบวนการของการวางแผน

การจัดองค์การ ภาวะผู้นำและการควบคุม ในการใช้ทรัพยากรโดยผ่านผู้อื่นให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การ

ความสัมพันธ์ของการบริหารและการจัดการ

นักวิชาการได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของการบริหารและการจัดการ ซึ่งได้ประมวลส่วนที่สำคัญนำเสนอได้ ดังนี้

กฤษณ ธนาพงศธร (2534 : 3) กล่าวถึง คำ 2 คำนี้ว่า คำว่า Management นั้นมีผลอธิบายความหมายไว้มากมายทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามสรุปความหมายอย่างสั้นๆ ว่า หมายถึง กิจกรรมหรือการกระทำใด ๆ ของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในลักษณะของการใช้ความหมายหรือพลังร่วมกัน เพื่อต้องการให้บรรลุถึงเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์เดียวกันอย่างมีประสิทธิภาพ พะยอม วงศ์สารศรี (2531 : 30) กล่าวถึงคำว่า การบริหารและการจัดการ (ADMINISTRATION AND MANGEMENT) ไว้ว่าการบริหารหรือการจัดการมีความหมายไม่แตกต่างกัน เป็นที่ยอมรับกันในยุคปัจจุบัน คำสองคำนี้มักใช้แทนกันได้ จุมพล สวัสดิ์ยากร (อ้างใน มาลัย หุวะนันทน์ 2514 : 51) กล่าวว่า “ให้ไปดูใน Webster Dictionary เปิดคำว่า administration มีความหมายเหมือน management ฉะนั้น คำนี้ใช้สับเปลี่ยนแทนที่กันได้ ”

สมพงษ์ เกษมสิน(2523 : 11)กล่าวไว้ว่า Administration หมายถึงการบริหารราชการ และการจัดการ(Management) หมายถึง การจัดการในทางธุรกิจมากกว่าจะหมายถึง การบริหารราชการ ดังนั้น คำว่า Administration นิยมใช้ในการบริหารราชการ และคำว่า Management มักใช้ในทางบริหารธุรกิจ อย่างไรก็ตาม ปรดพึงระลึกว่าสองคำนี้โดยทั่วไปใช้แทนกัน และหมายถึงการบริหาร ได้เช่นเดียวกัน

จากความเป็นมา ความหมาย และความสัมพันธ์ของ การบริหารและการจัดการ อาจสรุปได้ว่า มีความหมายไม่แตกต่างกัน มีที่มาจากจุดเดียวกันสามารถใช้แทนกันได้ ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะขอใช้คำทั้งสองคำแทนกัน

หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการจัดการ

หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการจัดการนั้น มีหลากหลายทฤษฎี แต่ผู้วิจัยได้ประมวลเอาหลักการและทฤษฎีที่สำคัญ กล่าวคือ หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School – Based Management : SBM) ทรัพยากรในการบริหาร 5 M's + IT กระบวนการบริหาร วงจรเดมมิง (PDCA) การวางแผนการดำเนินงานตามหลักการของ SMART การตรวจสอบหรือประเมินผลการดำเนินงาน โดยใช้หลัก SWOT ผู้วิจัยได้ประมวลเอาสิ่งที่สำคัญมานำเสนอ พอสังเขป ดังนี้

หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) (คณะกรรมการบริหารหลักสูตร สาขาการบริหารการศึกษา ราชภัฏราชชนครินทร์, 2546 : 324-325) หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการพัฒนาของประเทศ โดยมีการเชื่อมโยงองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนของสังคม คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนสังคม และให้มีการสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อย่างสมดุล ส่งผลให้สังคมดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตลอดจนมีการใช้อำนาจในการพัฒนาประเทศชาติให้เป็นไปอย่างมั่นคง ยั่งยืน และมีเสถียรภาพ การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2542 ระเบียบนี้มีผลบังคับใช้กับหน่วยงานของรัฐตั้งแต่วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา สารสำคัญของธรรมาภิบาล หรือการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีมีดังนี้ คือ

1. หลักนิติธรรม
2. หลักคุณธรรม
3. หลักความโปร่งใส
4. หลักความมีส่วนร่วม
5. หลักความรับผิดชอบ
6. หลักความคุ้มค่า

หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) (เรื่องเดียวกัน : 187) เป็นหลักการบริหารตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 หมวดที่ 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา มาตรา 58 (2) ระบุไว้ว่า “ให้บุคคล ชุมชน องค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันศาสนา และสถาบันสังคมอื่นระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School – Based Management : SBM) (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์และคณะ, 2541) การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School – Based Management : SBM) หมายถึง การบริหารและจัดการที่หน่วยปฏิบัติ โดยมีโรงเรียนเป็นฐานหรือองค์กรหลักในการจัดการศึกษา ซึ่งจะต้องมีการกระจายอำนาจบริหารและการจัดการจากส่วนกลางไปยังโรงเรียน ให้โรงเรียนมีอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ มีความอิสระคล่องตัวในการบริหารจัดการ ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และการบริหารทั่วไป ภายใต้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนจากสถาบันศาสนา ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู

ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนศิษย์เก่า ผู้แทนองค์กรส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนและผู้อำนวยการสถานศึกษา เพื่อให้การจัดการศึกษาเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมและตรงตามความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชนมากที่สุด นอกจากนี้หลักการของ School – Based Management เป็นหลักการพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ได้แก่

1. หลักการกระจายอำนาจ
2. หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม
3. หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน
4. หลักการบริหารตนเอง
5. หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล

สอดคล้องกับแนวคิดการกระจายอำนาจตามมาตรา 9 (2) แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ที่มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

สมศักดิ์ คงเที่ยง ได้กล่าวถึงเรื่องการบริหารไว้ในสรุปเอกสารการประมวลความรู้ของมหาวิทยาลัยนเรศวร(2547 : 10-11) ไว้ว่า

ในหลักการบริหารนั้นจะต้องมีทรัพยากรเป็นปัจจัยในการบริหาร ทรัพยากรเป็นสิ่งที่นักบริหาร กล่าวถึง คือ M's หรือ 4 M's แต่ในยุคปัจจุบัน ควรเป็น 5 M's + IT ดังนี้คือ คน (Man)

1. เงิน (Money)
2. วัสดุสิ่งของ (Materials)
3. การจัดการ (Management)
4. เวลา (Minutes)
5. ข้อมูลสารสนเทศ (Information)
6. เทคโนโลยี (Technology)

ส่วนกระบวนการในการบริหารที่มีคุณภาพนั้น มักนิยมใช้วงจรเดมมิง (PDCA) ควบคุมกำกับการทำงานวงจรเดมมิง (PDCA) ของ Johan 's Windows มีขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นการวางแผน (Plan)
 - 1.1 กำหนดขอบเขตปัญหาให้ชัดเจน
 - 1.2 กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย
 - 1.3 กำหนดวิธีการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์

2. ขั้นปฏิบัติการ (Do)

2.1 วางกำหนดการ แยกแยะกิจกรรมที่จะทำ

2.2 จัดการแบบเมทริกซ์ ประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญช่วย

2.3 พัฒนาความสามารถผู้ร่วมงาน

3. ขั้นตรวจสอบ (Check)

4. ขั้นแก้ไขปัญหา (ACT)

โดยมีมาตรการแก้ไขปัญหาคือ ย่นย่อปรับเปลี่ยนระบบวิธีการประชุมปรับกระบวนการทำงาน

ในการวางแผนการดำเนินงานนั้น อาจใช้หลักการของ SMART ดังนี้ คือ

S = Specific - ชัดเจนรู้ว่าทำอะไร

M = Measurable - เป็นรูปธรรมวัดได้

A = Agreeable - ทุกฝ่ายเห็นด้วย

R = Realistic - เป็นจริงสามารถทำได้

T = Timing - กำหนดเวลาเริ่มและสิ้นสุด

นอกจากนี้ในการตรวจสอบหรือประเมินผลการดำเนินงาน สามารถใช้หลัก SWOT คือการวิเคราะห์ องค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน คือ

จุดแข็ง (Strength)

จุดอ่อน (Weakness)

โอกาส (Opportunity)

อุปสรรค (Threat)

หลักการทฤษฎีการบริหาร ทรัพยากรในการบริหารและกระบวนการบริหาร ที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการบริหารให้การดำเนินงานขององค์กร ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ในกรวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้เน้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารหรือการจัดการ โดยจะขอใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) และหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School – Based Management : SBM) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการกระจายอำนาจตามมาตรา 9 (2) แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ที่มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การบริหารแบบมีส่วนร่วม

การปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดให้มีการปฏิรูปการบริหารการศึกษาไว้ในหมวดที่ 5 การบริหารและการจัดการศึกษา ดังนี้ มาตรา 39 ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการกระจายอำนาจ และการบริหารการศึกษาไปให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา การบริหารมิใช่เป็นการสั่งการจากส่วนกลางดังที่เคยเป็น หากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาจะต้องดำเนินการโดยความร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาโดยเปิดโอกาสให้บุคลากรภายในโรงเรียน ผู้ปกครอง ศิษย์เก่าและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา หรือกล่าวได้ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา ทุกฝ่ายเข้ามามีบทบาทในการจัดและบริหารการศึกษา แนวทางในการจัดการบริหารการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการปฏิรูปการเมืองและการปกครองซึ่งได้กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารการศึกษาในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้นผู้บริหารการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องทำความเข้าใจในหลักการ แนวคิด เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์แบบและสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และมีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษาความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

1. การมีส่วนร่วม เป็นการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มและทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม

การมีส่วนร่วม = ความร่วมมือ + การประสานงาน + การรับผิดชอบ

Participation = Cooperation + Coordination + Responsibility

2. ความร่วมมือร่วมใจ เป็นความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกันเพื่อให้ บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม
3. การประสานงานเป็นห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการกระทำกิจกรรมหรือการทำงาน
4. ความรับผิดชอบ เป็นความรู้สึกรู้สึกผูกพันในการกระทำงานและในการทำให้ เชื่อถือไว้วางใจ

การบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ ผู้อยู่ได้บังคับบัญชา มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของบุคคลใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหาของการบริหารที่สำคัญอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิด ในการแบ่งอำนาจหน้าที่ที่ถือว่าผู้บริหารแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารให้กับผู้ได้บังคับบัญชา

ประเภทของการมีส่วนร่วม

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการตัดสินใจ ประการแรกที่สุดที่ต้องทำก็คือการกำหนดตามความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นจึงเลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้องและตัดสินใจในแต่ละช่วงดังนั้น การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้นในช่วงดำเนินการวางแผนและในช่วงปฏิบัติตามแผน
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินโครงการ เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและประสานงาน เป็นต้น
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วยผลประโยชน์ของโครงสร้างนี้รวมทั้งผลในทางบวก และผลในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต คือความเห็น(Views) ความชอบ(Preferences) และความคาดหวัง(Expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีประโยชน์ต่อองค์กร ดังนี้

1. การยอมรับการเปลี่ยนแปลงมีมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงจึงยอมรับการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น

2. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้บริหารสหภาพแรงงานมีความราบรื่นมากขึ้น
3. ความผูกพันของพนักงานต่อองค์กรเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากพนักงานมีส่วนร่วมในกระบวนการขององค์กรที่สำคัญ เช่น การตัดสินใจ
4. ความไว้วางใจฝ่ายบริหารมีมากขึ้น พนักงานมีส่วนร่วม จะมีความรู้สึกไว้วางใจฝ่ายบริหารมากขึ้น
5. การบริหารผู้ใต้บังคับบัญชามีความง่ายมากขึ้น ถ้าหากว่าผู้ใต้บังคับบัญชาผูกพันยอมรับการเปลี่ยนแปลงและไว้วางใจฝ่ายบริหารมากขึ้น การบริหารจะมีความง่ายมากขึ้น
6. การตัดสินใจทางการบริหารมีคุณภาพดีขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการตัดสินใจทางการบริหารมาจากบุคคลหลายฝ่ายด้วยกันในการคิดแก้ปัญหา
7. การติดต่อสื่อสารจากเบื้องล่างสู่เบื้องบนดีขึ้นซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีสิ่งย้อนกลับจากพนักงานได้เป็นอย่างดี
8. การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ การบริหารแบบมีส่วนร่วมช่วยปรับปรุงทีมงานให้ดีขึ้น ซึ่งทีมงานมีความจำเป็นต่อการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนที่เผชิญ โดยองค์กรส่วนใหญ่ในปัจจุบัน

อุปสรรคของการใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วม มีข้อดีหลายประการ แต่พบว่าการบริหารแบบมีส่วนร่วมกลับไม่แพร่หลายในองค์กรปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่

1. อุปสรรคทางด้านองค์กร ตัวขององค์กรเองทำให้เกิดอุปสรรคหลายอย่างต่อการใช้การมีส่วนร่วม อุปสรรคดังกล่าวได้แก่ ประเพณี ปรัชญาและค่านิยมขององค์กร คุณภาพของนโยบายและระเบียบวิธีปฏิบัติงาน คุณภาพของเจ้าหน้าที่ โครงสร้างขององค์กร การขาดบรรยากาศสนับสนุนและการขาดระบบการให้รางวัลในการมีส่วนร่วม
2. อุปสรรคด้านการบริหาร อุปสรรคบางอย่างเกิดขึ้นจากตัวของผู้บริหารเองที่ขัดขวางการใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งได้แก่ นิสัยทางการบริหาร ความไม่เข้าใจการบริหารแบบมีส่วนร่วม สมมติฐานของทฤษฎี X ของแม็กเกรเกอร์ (McGregor) การขาดความมั่นคงและความกลัว
3. อุปสรรคทางด้านผู้ใต้บังคับบัญชาได้แก่การขาดความสามารถในการมีส่วนร่วม การขาดความต้องการ การขาดความรู้เนื้อหาหรือความเชี่ยวชาญ การไม่รู้ว่าจะถูกคาดหวังให้มีส่วนร่วมและความกลัว

4. อุปสรรคทางด้านสถานการณ์ ได้แก่ เวลา งาน อิทธิพลทางด้านสภาพแวดล้อม การเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ การสร้างบรรยากาศขององค์การแบบสนับสนุน การเปลี่ยนแปลง โครงสร้างนโยบายและระบบการให้รางวัล การให้การฝึกอบรมและการศึกษาและความรู้สึกไวต่อ สภาพแวดล้อม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา

ประชาชนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาของชุมชน เพราะโรงเรียนไม่ เพียงแต่มีหน้าที่รับผิดชอบสอนนักเรียนในโรงเรียนเท่านั้น ยังมีหน้าที่ต้องสอนประชาชนในชุมชน ด้วย (อุ้นตาน พคุณ, 2528 : 56-57)

1. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

ฉอาน วุฒิกรรมรักษา (2526 : 26) ได้สรุปไว้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนทำได้ ดังนี้ คือ ร่วมประชุม ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมออกแรง ร่วมออกเงิน และร่วมเป็น กรรมการ ซึ่งสอดคล้องกับ กรรณิกา ชมดี (2542 : 13) ที่สรุปไว้ว่า การมีส่วนร่วมมี 10 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมในการประชุมออกเงิน เป็นกรรมการ เป็นผู้นำ ร่วมสัมภาษณ์ ร่วมเป็นผู้ชักชวน ร่วม เป็นผู้บริโภคร่วมเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานหรือลูกจ้าง และร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

2. ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

โลวเดอร์มิลค์ และโลโดส (Lowdermilk and Laitos อ้างใน เสมอ นาสอน, 2540 : 51) ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 7 ขั้นตอน คือ การสำรวจขั้นต้น การศึกษา เพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การแสวงหาแนวทางแก้ไข การกำหนดแนวทางแก้ปัญหา การ ปฏิบัติงานโครงการ การประเมินโครงการ และการพิจารณาทบทวนโครงการหรือดำเนินโครงการ ให้บรรลุ ส่วนอกิน ริพัฒนา (2527 : 101) และเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526 : 148 - 150) ได้แบ่งการมี ส่วนร่วมของคนในชุมชนออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจน แนวทางแก้ไข การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนแก้ไขปัญหา การปฏิบัติงานในกิจกรรม พัฒนาตามแผน การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

3. ลักษณะของการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิวาศย์ ได้จำแนกการมีส่วนร่วมตามลักษณะ ดังนี้

- 1) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของ ประชาชน
- 2) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน

เช่น กรรมการกลุ่มหรือชุมชน

3) การที่ประชาชนมีส่วนร่วม โดยการเปิดโอกาสให้โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทน
ของประชาชน (เสมอ นาซอน, 2540 : 52-53)

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

แนวคิดเรื่องการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกธุรกิจอุตสาหกรรมที่ประสบความสำเร็จจาก หลักการ วิธีการและกลยุทธ์ในการทำให้องค์กรมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ผลการปฏิบัติงานมีคุณภาพสร้างกำไรและความพึงพอใจแก่ลูกค้าและผู้เกี่ยวข้อง ทำให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องเห็นว่าการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้นต้องปรับกระบวนการและวิธีการที่เคยเน้นแต่เรื่องการสอน ปรับไปสู่การบริหาร โดยการกระจายอำนาจไปยังโรงเรียนที่เป็นหน่วยปฏิบัติ และให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมบริหารจัดการศึกษาอย่างแท้จริง แนวคิดการจัดการศึกษาแนวนี้เริ่มในประเทศสหรัฐอเมริกา ในช่วงทศวรรษ 1980 (Wohlstetter.1995, Cheng.1996) ต่อมาแนวคิดนี้แพร่หลายนำไปใช้ใน ประเทศอื่นๆ ได้แก่ แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ฮองกง เดนมาร์ก อิสราเอล เป็นต้น

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นที่หน่วยปฏิบัติ คือ สถานศึกษา พร้อมทั้งมีการกระจายอำนาจการบริหารจากส่วนกลางไปยังสถานศึกษา โดยให้สถานศึกษามีอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบ มีความอิสระ คล่องตัวในการบริหาร ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนศิษย์เก่า ผู้แทนนักเรียนและผู้แทนโรงเรียน เพื่อให้การจัดการศึกษาเกิดขึ้น จากการมีส่วนร่วมและตรงตามความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชนมากที่สุด

ทางการศึกษาการกระจายอำนาจเกิดขึ้นตามมาตรา 19 (2) แห่งพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่ให้มีการกระจายอำนาจไปสู่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและมาตรา 39 ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคลและการบริหารทั่วไป ไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง แต่มีวิธีบริหารจัดการ คล้ายโรงเรียนเอกชน ส่วนกลางยังคงดูแลอยู่ห่างๆ โดยโรงเรียนจะมีความคล่องตัวในการบริหาร และจัดการศึกษามากขึ้นในลักษณะการแบ่งอำนาจ (Decentralization) และการโอนอำนาจ (Devolution) มากกว่าการมอบอำนาจ (Delegation) อันจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการบริหาร โดยกระทรวงศึกษาธิการจะทำหน้าที่ด้านนโยบายระดับชาติ อุดหนุนทรัพยากร มาตรฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้กำกับ สนับสนุนและส่งเสริม การดำเนินงานของสถานศึกษา โดยให้สถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการบริหารและ

จัดการศึกษาด้วยตนเองให้มากที่สุด ในประเทศไทยดำเนินการปฏิรูป การศึกษาตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2538 กำหนดให้ดำเนินการปฏิรูป 4 ด้านคือ

- 1) ปฏิรูประบบการบริหารการศึกษา
- 2) ปฏิรูปสถานศึกษา
- 3) ปฏิรูปครู
- 4) ปฏิรูปหลักสูตรการเรียนการสอน

ความจำเป็นที่ต้องมีการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เป็นแนวคิดที่กำลังเกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากผู้รับบริการ ไม่พึงพอใจในระบบการจัดการศึกษาและคุณภาพการศึกษาที่ตกต่ำ จึงมีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการบริหาร และจัดการศึกษาใหม่โดยให้โรงเรียนเป็นฐาน และได้เชื่อมโยงแนวคิดการบริหารโดยโรงเรียนเป็นฐานนี้เข้ากับการปฏิรูปการศึกษา และการกระจายอำนาจให้โรงเรียนมีอิสระในการบริหารตนเอง เช่นเดียวกับภาคธุรกิจอุตสาหกรรมที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ เช่น การบริหารคุณภาพทั้งองค์กร (Total Quality Management) ฯลฯ โดยเน้นการเสริมพลัง (Empower) ให้ผู้ปฏิบัติมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ลดช่องว่างระหว่างผู้บริหารกับผู้ปฏิบัติ เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้ปฏิบัติงานและผู้รับบริการมีความพึงพอใจ รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ การบริหารโดยโรงเรียนเป็นฐาน จึงเป็นนวัตกรรมการบริหารทางการศึกษา เพื่อให้สถานศึกษามีอิสระในการบริหารและจัดการเรียนการสอน ถือเป็นกลยุทธ์ในการทำให้องค์การมีประสิทธิภาพในการทำงาน มีผลให้การปฏิบัติงานมีคุณภาพ สร้างความพึงพอใจให้แก่ลูกค้า หรือผู้ที่เกี่ยวข้องได้ชัดเจน และประสบผลสำเร็จอย่างมากทำให้ประชาชนเห็นว่าการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้นนั้น ต้องปรับกระบวนการและวิธีการทางการศึกษาที่เคยเน้นอยู่กับการจัดการเรียนการสอน ไปสู่การปรับปรุงพัฒนาทั้งองค์กร หรือบริหารโรงเรียน ทั้งโรงเรียน (The Whole School) โดยมีมุ่งปรับโครงสร้างการบริหารโรงเรียนมีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการไปยังโรงเรียนให้มาก จึงมีการนำวิธีการบริหารงบประมาณด้วยตนเอง (Self-Budgeting School) การพัฒนาหลักสูตร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Curriculum Development) การพัฒนาบุคลากร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Staff Development) และการให้คำปรึกษานักเรียน โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Student Counseling) (Passmore. 1988)

นอกจากสหรัฐอเมริกาแล้ว ปัจจุบันหลายประเทศได้นำการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไปใช้ เช่น ฮังการี ได้นำการบริหารโดยโรงเรียนเป็นฐานไปใช้ในระบบการจัดการศึกษาดังแต่ปี พุทธศักราช 2534 โดยเริ่มจากความสมัครใจ จนประสบผลสำเร็จแล้วจึงประกาศให้ทุกโรงเรียนในฮังการีบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานภายในปี พุทธศักราช 2543

สำหรับประเทศไทย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 5 มาตรา 39 กำหนดให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไปไปสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรงนอกจากนี้ มาตรา 40 ยังได้กำหนดให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และสถานศึกษา ระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาของแต่ละสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ตัวแทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ โดยให้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการสถานศึกษา

ความหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน หรือการบริหารที่ยึดโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง หรือบริหารแบบยึดโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง เริ่มใช้ในประเทศไทยเมื่อปี พุทธศักราช 2541 (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ และคณะ, 2541)

แนวคิดการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานมาจากแนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจในการบริหารการศึกษาซึ่งต้องใช้การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม (Shared Decision Making) การเพิ่มอำนาจในโรงเรียน (School Empowerment) การร่วมกันปกครอง (Shared Governance) การกระจายอำนาจความรับผิดชอบ (Decentralized Authority) การทำให้โรงเรียนมีอำนาจอิสระ (School-Sited Autonomy) การตัดสินใจโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Decision Making) การบริหารที่ระดับโรงเรียน (School-Sited Management) โรงเรียนมีอิสระทั้งหน้าที่และความรับผิดชอบ (Responsibility Autonomy) แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นอิสระของโรงเรียน (The Autonomous School Concept) การกระจายอำนาจการบริหาร (Administrative Decentralization) การปกครองโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Governance) เป็นต้น (อุทัย บุญประเสริฐ, 2542 : 10) แต่คำที่นิยมใช้มากที่สุดคือการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

การบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานหมายถึง “การบริหารและจัดการศึกษาที่หน่วยปฏิบัติโดยมีโรงเรียนเป็นฐานหรือเป็นองค์กรหลักในการจัดการศึกษา ซึ่งจะต้องมีการกระจายอำนาจบริหาร

และจัดการศึกษาจากส่วนกลางไปยังโรงเรียน ให้โรงเรียนมีอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบ มีความอิสระคล่องตัวในการบริหารจัดการทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และการบริหารทั่วไป ภายใต้คณะกรรมการโรงเรียน (School Board หรือ School Committee หรือ School Council) ซึ่งประกอบด้วย ผู้แทน ผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนศิษย์เก่า ผู้แทนนักเรียน และ ผู้บริหารโรงเรียน เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปโดยมีส่วนร่วมและตรงตามความต้องการของ ผู้เรียน ผู้ปกครอง และ ชุมชนมากที่สุด”

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานถือเป็นนวัตกรรมทางการบริหารที่ให้สถานศึกษามีอิสระในการบริหารและจัดการเรียนการสอน ที่สำคัญคือเป็นการคืนอำนาจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนรวมในการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง ซึ่งสถานศึกษาแต่ละแห่งอาจไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะและความจำเป็นของแต่ละโรงเรียน แต่ทุกโรงเรียนจะตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐานเดียวกัน คือ

1. การกระจายอำนาจ เป็นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้กับประชาชน สำหรับประเทศไทยจะมีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาไปยังสถานศึกษา
2. การบริหารตนเอง สถานศึกษามีอิสระในการตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้น ภายใต้การบริหารเป็นองค์คณะบุคคล
3. การบริหารแบบมีส่วนร่วม ผู้เกี่ยวข้องสามารถเข้ามีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย และแผนร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น ร่วมคิดร่วมทำ
4. ภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุน เป็นภาวะผู้นำที่เน้นการสนับสนุนและอำนวยความสะดวก
5. การพัฒนาทั้งระบบ ปรับปรุงโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กร โดยการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบและได้รับความเห็นชอบ รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้อง
6. ความรับผิดชอบต่อที่ตรวจสอบได้ สถานศึกษาต้องพร้อมให้มีการตรวจสอบ เพื่อให้การบริหารและจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาแต่ละแห่งอาจไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะและความจำเป็นของแต่ละโรงเรียน ขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นหลัก คณะกรรมการประกอบด้วยบุคคลกลุ่มใดมากที่สุด กลุ่มนั้นก็จะเป็นหลัก เช่น ครูเป็นหลัก ผู้บริหารเป็นหลักชุมชนเป็นหลัก ซึ่งสรุปได้เป็น 4 รูปแบบได้แก่

รูปแบบที่ 1 บริหารแบบเพื่อนร่วมอาชีพ โดยครูเป็นหลัก มีส่วนร่วมและเป็นประชาธิปไตย มีการมอบอำนาจการตัดสินใจให้ครูมาก สำหรับโรงเรียนเล็กอาจใช้ครูทั้งโรงเรียนในการตัดสินใจ ส่วนโรงเรียนใหญ่จะเลือกเฉพาะครูผู้แทน

รูปแบบที่ 2 บริหารโดยการนำของผู้บริหาร โดยผู้บริหารเป็นหลัก อาจมีการปรึกษากับครูและผู้เชี่ยวชาญบ้าง

รูปแบบที่ 3 บริหารโดย คณะกรรมการ ผู้ปกครองและชุมชนเป็นหลัก คณะกรรมการ ดังกล่าวจะทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหารและมีอำนาจในการตัดสินใจมากที่สุด

รูปแบบที่ 4 บริหารโดยคณะกรรมการโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยครูและชุมชนเป็นหลัก แต่จะรับผิดชอบเฉพาะด้าน มีอำนาจในการตัดสินใจเฉพาะเรื่อง เช่น คณะกรรมการโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับดูแลเรื่องเด็กพิการ เด็กพิเศษ คณะกรรมการโรงเรียนที่บริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับดูแลเรื่องการบริหารงบประมาณ เป็นต้น

หลักการของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

หลักการพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ซึ่งหลักการตรวจสอบและถ่วงดุล มีรายละเอียด ดังนี้

1. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) โดยการศึกษาอำนาจการจัดการศึกษาให้กับประชาชน การศึกษาเป็นกิจกรรมที่โรงเรียนระหว่างครูกับผู้เรียน ไม่ใช่กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งในต่างประเทศมีการกระจายอำนาจจากรัฐและเขตการศึกษาไปยังโรงเรียน ในส่วนของประเทศไทยจะมีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาไปยังสถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเช่นเดียวกัน โดยมีความเชื่อว่า โรงเรียนเป็นหน่วยสำคัญในการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการศึกษาของเด็กผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการศึกษา หรืออยู่ใกล้ชิดเด็ก สามารถจัดการศึกษาได้ดีที่สุด ตรงตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชน อำนาจการตัดสินใจควรอยู่ที่ระดับปฏิบัติคือสถานศึกษา

2. หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation or Collaboration or Involvement) เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เช่น ผู้ปกครอง ชุมชนศิษย์เก่า ซึ่งสามารถมีส่วนร่วมในการบริหาร ตัดสินใจ และร่วมจัดการศึกษา ทั้งครู ผู้ปกครอง ตัวแทน ชุมชน ตัวแทนศิษย์เก่า และตัวแทนนักเรียน โดยการกำหนดนโยบายและแผน ร่วมตัดสินใจ การกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น การร่วมคิดร่วมทำ ฯลฯ และแม้จะบริหารโดยองค์กรบุคคลก็ตาม ต้องเน้นการกระจายโอกาสไปให้ทั่วถึงทั้งองค์กร เพื่อโยงโยให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด

3. หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน

4. หลักการบริหารตนเอง (Self-Management) สถานศึกษาจะมีอิสระในการตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้นภายใต้การบริหารในรูปแบบขององค์กรคณะบุคคล คือคณะกรรมการ โรงเรียนหรือคณะกรรมการสถานศึกษา

5. หลักการมีภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุน ไม่ใช่ภาวะผู้นำแบบชี้แนะหรือสั่งการแต่เป็นภาวะผู้นำที่เน้นการสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

6. หลักการพัฒนาทั้งระบบ (Whole School Approach) มีการปรับทั้งในเรื่องโครงสร้างและวัฒนธรรมขององค์กร โดยในการเปลี่ยนแปลงต้องให้ระบบทั้งหมดเห็นด้วยและสนับสนุน

7. หลักการความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ (Accountability) เมื่อโรงเรียนได้รับอิสระและอำนาจก็ต้องแสดงความรับผิดชอบที่จะให้มีการตรวจสอบ เพื่อให้การบริหารและจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ ทั้งนี้โรงเรียนจะต้องมีการกำหนดหน้าที่ ความรับผิดชอบและภารกิจของผู้บริหาร ครู อาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา และชุมชนอย่างชัดเจน ภารกิจเหล่านี้ต้องสามารถตรวจสอบความสำเร็จได้ เพื่อเป็นหลักประกันคุณภาพการศึกษาให้เกิดขึ้นตามที่กำหนดไว้

ลักษณะสำคัญของโรงเรียนที่บริหารแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน

1. พันธกิจของโรงเรียน ต้องชัดเจน สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนด และเป็นที่รับรู้ของสมาชิกทุกคน

2. รูปแบบการบริหารโรงเรียนบริหารและจัดการศึกษาตามสภาพความต้องการและความจำเป็นของโรงเรียน

3. มุมมองเกี่ยวกับมนุษย์ ใช้ทฤษฎี Y มองว่าผู้ร่วมงานทุกคนเป็นคนดี มีความสามารถมีความรับผิดชอบ สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้

4. รูปแบบการตัดสินใจ เป็นการตัดสินใจแบบกระจายอำนาจ โดยคณะกรรมการโรงเรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

5. รูปแบบภาวะผู้นำ เป็นภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุน อำนวยความสะดวก ไม่ใช่สั่งการและชี้แนะ

6. รูปแบบการใช้อำนาจ เป็นอำนาจของความรู้ความเชี่ยวชาญ

7. เทคนิคการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากร ใช้วิธีบริหารเชิงกลยุทธ์เน้นที่ผลงาน

8. บทบาทของโรงเรียน สร้างรูปแบบการพัฒนาโรงเรียนขึ้นเอง และ มุ่งพัฒนาทั้งองค์กร

9. บทบาทของหน่วยงานส่วนกลาง เป็นผู้พัฒนาเป้าหมายการศึกษา
10. บทบาทผู้บริหารโรงเรียน เป็นผู้กระตุ้นและประสานงานให้บุคลากรร่วมมือกันปฏิบัติงานและเป็นผู้พัฒนาทรัพยากร
11. บทบาทครู เป็นผู้ร่วมงาน เป็นผู้ตัดสินใจ เป็นผู้ริเริ่ม และเป็นผู้ปฏิบัติ
12. บทบาทผู้ปกครอง มีส่วนร่วม สนับสนุนโรงเรียน และเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหา
13. บรรยากาศองค์กรเน้นการทำงานเป็นทีมให้ความร่วมมือ และเคารพกันตามมติ
14. คุณภาพผู้บริหารโรงเรียน ต้องมีความรู้ มีเทคนิคการบริหารที่ทันสมัยเรียนรู้ตลอดเวลา พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของทุกคน
15. การประเมินประสิทธิผล ต้องประเมินทั้งระบบ ทั้งปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต (Input Process และ Output) เพื่อประกันคุณภาพและพัฒนาโรงเรียน
16. อำนาจและบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษา

คณะกรรมการสถานศึกษา มีอำนาจและบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือการพิจารณา วิทยาลัย นโยบาย และแผนงบประมาณ รายงานการประเมินคุณภาพของโรงเรียน การประเมินผลงานบุคลากรในโรงเรียน การระดมทรัพยากร การให้คำปรึกษาแก่ผู้บริหารโรงเรียน การช่วยประชาสัมพันธ์โรงเรียน การช่วยประสานงานกับหน่วยงานภายนอก และการให้ข้อมูลข่าวสาร

ประโยชน์ของโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

1. สามารถสนองความต้องการของโรงเรียนและท้องถิ่นได้ดีขึ้น
 2. สามารถระดมผู้มีประสบการณ์มาช่วยเหลือได้มากขึ้นในรูปของ
- คณะกรรมการ
3. ครูมีขวัญกำลังใจดีขึ้นเพราะได้มีโอกาสคิดเองทำเองและแสดงออกมากขึ้น
 4. เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ จากการร่วมตัดสินใจ
 5. สร้างผู้นำใหม่ในทุกระดับ
 6. เพิ่มการติดต่อสื่อสาร
 7. ประหยัดค่าใช้จ่ายประมาณ
 8. มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้
 9. เกิดความคิดสร้างสรรค์ ในการพัฒนาหลักสูตร
 10. แก้ปัญหาความขัดแย้งได้ดี เพราะครูได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น

การนำแนวคิดในการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไปสู่การปฏิบัติ ผู้บริหารโรงเรียนในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง สามารถนำแนวคิดในการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไปสู่การปฏิบัติในสถานศึกษาได้โดยใช้เทคนิคและขั้นตอนดังนี้

1. สร้างความตระหนักและความเข้าใจของตนเองผู้บริหารโรงเรียนจะต้องยอมรับว่าผู้บริหารไม่ได้เป็นเจ้าของโรงเรียนแต่เพียงผู้เดียว แต่โรงเรียนเป็นของประชาชน ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกันตั้งแต่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน และรวมถึงชุมชน ฉะนั้น ผู้บริหารต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่การวางแผนในการปฏิบัติงานและการประเมินตรวจสอบ ต้องมอบหมายงานให้ผู้ได้บังคับบัญชามากขึ้น ต้องมีความเชื่อมั่นในความรู้ ความสามารถของครูและชุมชน ลดบทบาทการสั่งการลงสนับสนุนให้ครูมีอำนาจในการตัดสินใจมากขึ้น ต้องมีความเชื่อว่า ผู้รับบริการควรเป็นผู้กำหนดสิ่งที่เขาต้องการ หรือที่ควรได้รับ การบริหารหรือการตัดสินใจควรดำเนินการโดยองค์คณะบุคคล เพราะการทำงานเป็นทีมจะสมบูรณ์กว่าการทำเพียงคนเดียว

2. พัฒนาคคน พัฒนางาน และพัฒนาองค์กร โดยให้ความรู้แก่คนในองค์กรและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่และภารกิจตามโครงสร้างใหม่ ซึ่งอาจใช้วิธีเชิญนักวิชาการหรือครูต้นแบบมาพูด จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ(Work Shop) ให้ครูพัฒนาตนเองร่วมกัน โดยพยายามสนับสนุนให้ครูดำเนินการกันเอง และผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ควบคุมการดำเนินงาน

3. วิเคราะห์สภาพปัจจุบันของโรงเรียน โดยการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส ได้แก่ การวิเคราะห์ปัจจัยภายในว่า นักเรียน ผู้ปกครอง ครู เป็นบุคคลกลุ่มใด มีปัญหาอะไรมีจุดแข็ง จุดอ่อนในด้านใด วิเคราะห์ปัจจัยภายนอก ทั้งที่เป็นโอกาสและอุปสรรค เช่น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในหมวดต่างๆ ที่ระบุว่า ผู้บริหารโรงเรียนต้องทำอะไร กฎกระทรวงว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษา รวมทั้ง กฎกระทรวงและระเบียบต่างๆ

4. เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติ การประเมินผล และการพัฒนาปรับปรุง

5. กำหนดวิสัยทัศน์ของโรงเรียนโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเผยแพร่ให้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน

6. กำหนดเป้าหมายของการศึกษา/ผลผลิตทางการศึกษา ซึ่งเป็นผลลัพธ์ ขั้นสุดท้ายของระบบการศึกษา เพื่อให้เกิดความพึงพอใจของผู้บริการ (Customer Satisfaction) เน้นคุณภาพ ผู้เรียนทำอย่างไรจึงจะให้นักเรียนมีคุณภาพ มีผลสัมฤทธิ์และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยศึกษาจากมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ

7. จัดให้มีคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการทดลอง 3 รูปแบบ คือ แบบคณะกรรมการที่ปรึกษา แบบคณะกรรมการบริหาร (ผู้บริหารโรงเรียนเป็นประธาน) และแบบ คณะกรรมการบริหาร (ผู้บริหารโรงเรียนเป็นเลขานุการ)

8. กำหนดธรรมนูญโรงเรียน และระบบการประกันคุณภาพ

9. ให้คณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นสะท้อนถึงความต้องการของท้องถิ่น และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการศึกษา

10. นำระบบข้อมูลสารสนเทศมาใช้ เพื่อการวางแผน การประเมินผล การเผยแพร่ ฯลฯ โรงเรียนที่มีการพัฒนาสู่การบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในแต่ละแห่ง ได้แก่ โรงเรียนเสนาให้ “วิมลวิทยานุกูล” อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี บริหารโรงเรียนโดยเริ่มต้นทำงานประชาสัมพันธ์ โรงเรียนบ้านเขาหินซ้อน จังหวัดฉะเชิงเทรา ใช้ยุทธศาสตร์การบริการแบบมีส่วนร่วมและการสร้าง ทีมในการทำงานโรงเรียนนครไทย จังหวัดพิษณุโลก บริหารโรงเรียนแบบให้สังคมมีส่วนร่วม โรงเรียนสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ สอนชีววิทยาแบบกระบวนการทางปัญญา

เงื่อนไขความสำเร็จของการนำการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ไปสู่การปฏิบัติ

1. ต้องเลือกผู้บริหารที่เหมาะสม มีอำนาจ มีความเชี่ยวชาญ คือ ผู้บริหารจะต้องมี คุณลักษณะของผู้นำทางวิชาการอย่างแท้จริง สามารถให้ความช่วยเหลือทางวิชาการได้ นิเทศได้ และเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถจูงใจให้ครูทุกคนอยากทำงานและมุ่งไปที่ความสำเร็จของงาน

2. ผู้บริหาร ครู และคณะกรรมการ โรงเรียนต้องมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตน ไม่ว่าจะเป็นบทบาทของประธาน บทบาทของเลขานุการ บทบาทของกรรมการ โดยเฉพาะ กรรมการที่เป็นพ่อแม่และผู้ปกครอง องค์กรเอกชน องค์กรชุมชน ซึ่งยังไม่ค่อยมีความรู้และ ประสบการณ์เรื่องการบริหารและการจัดการศึกษา ฉะนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องพยายาม เข้าหาชุมชนให้มากขึ้น และประการสำคัญที่สุด คือ ทุกฝ่ายต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของการศึกษา และผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. ต้องมีการกระจายอำนาจอย่างแท้จริงทั่วทั้งโรงเรียน ให้ทุกคนที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วม มากที่สุดในทุกกิจกรรม และเน้นการทำงานเป็นทีม

4. ต้องเน้นการพัฒนาวิชาชีพให้แก่บุคลากรในโรงเรียน

5. ต้องให้ความสำคัญกับการสื่อสาร เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการยอมรับ

6. ต้องให้รางวัลกับผู้ที่มีผลงานจริง โปร่งใส และเป็นระบบคุณธรรม เพื่อเสริมสร้าง แรงจูงใจ ให้สมาชิกองค์กรได้ทำงานอย่างมีความสุข

7. ต้องเน้นที่ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนเพราะการเรียนรู้ คือหัวใจของการบริหารและการจัดการศึกษาที่สถานศึกษาต้องจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน มีการประเมินผลตามสภาพจริง มีแผนการเรียนและมีการวิจัยในชั้นเรียน

8. ต้องมียุทธศาสตร์การสร้างเครือข่าย เช่น เครือข่ายผู้ปกครอง เครือข่ายชุมชน เครือข่ายศิษย์เก่า

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากในปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี มีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยการศึกษาแล้ว มีผู้ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเทคโนโลยีการศึกษามาก แต่ผู้วิจัยขอนำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมานำเสนอพอสังเขป ดังนี้

กองวิจัยทางการศึกษา. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ(2544) ได้ศึกษาสภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศการศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา เกี่ยวกับสภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศการศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนและแนวทางในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศการศึกษาไปพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยใช้ผู้บริหาร โรงเรียน ครู และนักเรียนเป็นกลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนมีงบประมาณไม่เพียงพอที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ คุหาความรู้ ความชำนาญในการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ

วรารุณี วุฒิ (2542) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการใช้ห้องปฏิบัติการทางภาษาในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหาร โรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบห้องปฏิบัติการทางภาษา และครูผู้สอน พบว่าปัญหาการใช้ห้องปฏิบัติการทางภาษาด้านการบริหาร ส่วนใหญ่เห็นว่า การจัดสรรงบประมาณ เป็นปัญหามากที่สุด เป็นลำดับ 1 รองลงมาคือวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในห้องไม่เพียงพอกับนักเรียนที่เข้าใช้ และขาดสื่อที่จะสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น แถบบันทึกเสียง แถบวีดิทัศน์ สำหรับปัญหาด้านการดำเนินงานใช้ มีปัญหาเกี่ยวกับความรู้ความชำนาญและทักษะการควบคุมดูแลซ่อมแซมและรักษาอุปกรณ์มาก เป็นลำดับที่ 1 รองลงมาคือ การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ การใช้เครื่องควบคุม และการประเมินผลการใช้ห้องปฏิบัติการทางภาษา

กรมวิชาการ (2541 ก. : 3 - 4, 9 - 10) ได้รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพการทำงานของคอมพิวเตอร์ที่นำมาใช้ในการเรียน เป็นการสำรวจสภาพการใช้คอมพิวเตอร์ในการสื่อสารจากโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 1,712 แห่ง พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคที่โรงเรียนมีปัญหามากไปน้อยตามลำดับคือ จำนวนเครื่องไม่เพียงพอ คอมพิวเตอร์เป็นรุ่นเก่าไม่มีประสิทธิภาพปัญหา

เกี่ยวกับโปรแกรม (Software) โรงเรียนมีปัญหามากไปน้อยตามลำดับคือ ขาดคู่มือแนะนำการใช้ ขาดฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์ โปรแกรมที่ใช้ไม่เหมาะสม Software มีคุณภาพต่ำ ส่วนปัญหาเกี่ยวกับบุคลากร (Propel ware) โรงเรียนมีปัญหามากไปน้อยตามลำดับคือ ขาดโอกาสในการใช้ เครื่อง่ายคอมพิวเตอร์ ขาดการฝึกอบรม ขาดการฝึกฝน ระยะเวลาในการอบรมและเนื้อหาในการอบรมไม่เพียงพอ ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์โรงเรียนมีปัญหามากไปน้อยตามลำดับ คือ

การขาดบุคลากรที่รับผิดชอบโดยตรง ปัญหาทางภาษา มีข้อมูลคุณภาพต่ำ ผู้บริหารขาดความสนใจ นักเรียนขาดความมั่นใจ ผู้ปกครองนักเรียนไม่สนับสนุนด้านปัญหาเกี่ยวกับนโยบาย การวางแผนและการจัดการโรงเรียนปัญหามากไปน้อยตามลำดับ คือ งบประมาณจำกัด การขาดผู้มีความชำนาญ ค่าใช้จ่ายสูง การบำรุงรักษาต้องใช้เทคนิคที่ยุ่งยาก

ศุภิภรณ์ อัจฉนาเสียว (2539) ได้ศึกษาสภาพและความต้องการด้านเทคโนโลยีทางการศึกษาของโรงเรียนนำร่องการปฏิรูปการศึกษาในจังหวัดเชียงราย พบว่าปัญหาในการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา โดยส่วนใหญ่ในการใช้อุปกรณ์การสอนและวัสดุการสอน ครูผู้สอนมีปัญหาด้านขาดงบประมาณในการจัดหา จัดซื้อ ในการใช้วิธีการทางระบบและเทคนิควิธีการสอนมีปัญหาด้านไม่มีความรู้ ความเข้าใจ ส่วนผู้บริหารเห็นว่า การใช้เทคโนโลยีทางการศึกษามีปัญหาเนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณไม่เพียงพอ และผู้สอนได้ให้ข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาไว้ดังนี้ ในการใช้อุปกรณ์การสอน ควรแก้ปัญหาโดยการ จัดสรรงบประมาณให้เพียงพอในการใช้วัสดุการสอนและการใช้วิธีการทางระบบและเทคนิควิธีการสอน การแก้ปัญหาโดยการอบรมพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจให้มากขึ้น ผู้บริหารส่วนใหญ่ได้ให้ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาและอุปสรรคในการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาไว้ดังนี้ควรจัดสรรงบประมาณในการจัดหาเทคโนโลยีทางการศึกษาและต้องการให้มีบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาโดยตรงมาให้ความรู้ และให้คำปรึกษา แนะนำแก่ครูผู้สอน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาสภาพปัญหาและการพัฒนาด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ผลการศึกษาพบว่ามีปัญหาค้ำกึ่งกัน คือการขาดแคลน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยี แต่ผู้วิจัยเห็นว่าปัจจัยในการจัดการเทคโนโลยีเพื่อศึกษานั้นน่าจะขึ้นอยู่กับ ความพร้อมในการจัดการเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโรงเรียนในด้านการบริหารจัดการงานวิชาการและงานสนับสนุน ภายใต้ความตระหนักถึงความจำเป็นด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาและความรู้ความสามารถ ทักษะ ตลอดจนการบำรุงรักษาของครู จึงได้ศึกษาความพร้อมในการจัดการเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาของโรงเรียน ประถมศึกษา อำเภอบางยี่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน